

Mit akartunk?

Az itt közölt szövegrészletek egy, a salgótarjáni forradalommal, a december 8-i sortűzzel és az azt követő megtorlással foglalkozó könyv részei. A kutatást végezte és az interjúkat készítette Dávid János, Geskó Sándor szociológusok és ifj. Schiffer Pál filmrendező. A kutatás alapjául szolgál egy – a forradalom eseményeivel foglalkozó – ifj. Schiffer Pál rendezésében készülő filmnek is.

A FORRADALOM KIROBBANÁSÁNAK OKAI: AZ ÖTVENES ÉVEK SÉRELMEI

Részlet a Farsang Jánossal, az Acélgyári Munkástanács tagjával készített interjúból.

– Mi indította arra, hogy a forradalom szervezője legyen?

– Mi indított? Az ötvenes évek. Nagyon súlyos helyzet volt. . . Minden évben kétszer-háromszor normavisszahúzás. Elértünk 130–140 százalékot. . . visszahúzták . . . már odáig jutottunk, hogy a 100 százalékot, már csak úgy tudtuk megcsinálni, ha csalunk. Nálunk az anyagra ki volt írva öt művelet, két tizedet, egy tizedet stb. kell rajtuk elvégezni. Öt műveletből csak háromt csináltunk meg. Az anyag az megllett, de a gép bánta meg, szikrázott, nyöszörgött, az anyagminőség rovására is ment. Mi, ezzel tisztában voltunk, de rá voltunk kényszerítve, mert valamennyien családos emberck voltunk, kellett a pénz. De ezek végsőkéig feszítették a húrt. Már nem tudtunk mit csinálni, már csalni se lehetett. Volt olyan munkahely is, ahol nem lehetett csalni semmit. Mi, eleinte tudtunk, de később már nem. . . Ránk erőszakolták, hogy ilyen aljas munkára vetemedjünk, ami azelőtt eszünkbe se jutott. Szóval, nagyon el volt keseredve a dolgozó.

Aki kinyitotta a száját és megmondta a magáét, azt elvitte az ávó.

Részletek a Steigerwald Ottóval készített interjúból

Eléggé kemény idők voltak. Közöttünk voltak olyan dolgozók, akik kimentek a bíróság mellé ülnöknek. Azok rémisztő dolgokat mondtak: valakinek a szalmája szét volt szórva az udvaron, megbüntették, másnap megint megbüntették, harmadnap is, negyedik nap fölgyújtotta a paraszt bácsi a szalmáját az udvaron, elvitték, statáriális bíróság elé állították, és fölakasztották.

Túlkapások, az ávó ténykedése, el-eltűntek közülünk emberek. Összetörve jöttek vissza a Rimamurányi úton, kérdezzük tőle, mi van? Hát leestem a lépcsőn és összetörtem magam – volt a válasz, de kiderült, hogy az ávó volt.

Közvetlen közelemből vittek el embereket.

Az okokat sohasem tudtuk. Bizalmi voltam (szakszervezeti), jött be két polgári ruhás egyén, Szalai kollégámat keresték, megtalálták, mondták, hogy öltözzön és jöjjön velünk. Én odamentem mint bizalmi. Kérdeztem, hogy miért, ez a világ legrendesebb embere. Az volt a válasz, hogy hagyjon minket békén, ne avatkozzon a mi dolgunkba. Menjen innen a dolgára. Azóta se láttuk azt az embert.

A normalefaragások, ez a munkaverseny egyik szüleménye, hogy kipréselje az emberekből, amit csak lehet. Ez annyira mindennapos volt, hogy ezen már föl se tudtunk háborodni.

Félelemteljes élet volt ez, az emberek nem lehettek biztosak az egzisztenciájukban. Nem tudta az ember, hogy mire, mikor kerül a sor. Minden vezetőpozícióban olyan emberek ültek, akik – tisztelet a kivételnek – nem a szakmájuk, a rátermettségük révén kerültek kulcspozícióba, hanem mert jó párttag volt, vagy mert a jó párttagnak a valakije, a valakinek a valakije. Ez volt a mérvadó. Ez felháborított sok dolgozót.

Kölcsönjegyzések... Aki megszavazta az egy hónapját, arra törekedtek, hogy tegyen rá. Ha sikerült, akkor jó volt, ha nem, akkor nem. De aki nem volt hajlandó, az már eltűnt a porondról, mint jó munkás, vagy megtalálták a szankciókat, hogy azzal éreztessék: itt nincs keresnivalód. Ellentétképpen: egy falusi gyerek, aki két hónapnyi fizetését jegyezte, az két héten belül már a BM-nél volt, tisztii tanfolyamon. Ilyen igazságtalanságok csak megrendítették az embert.

Itt kialakult 45 után, a hatalmat birtoklók csoportja. Ismert nevek csoportosulása, és csak abból a csoportból lehetett valaki vezető, jó káder, jó párttitkár, és azoknak a valakijei. A többieknek dolgozni kellett.

Mi az, ami fölborzolta a kedélyeket? Salgótarjánt kis Moszkvának is hívták. Ez azzal járt, hogy minden rendeletet, utasítást, amit a Rákosiék kihoztak, azt Salgótarján igyekezett megfejezni, és még rátenni. Itt mindig túlhajtottak, túlfűtöttek voltak a politikai események.

Részlet a Tóth Faragó Józseffel készített interjúból

Én elinduláskor hittem abban, amit mondtak. Mert nekem rossz volt. Én a rosszban nőttem fel. Tíz deka cukor, ha kéthetenként jutott, kettőnknek a húsgommal, akkor nagyon boldogok voltunk. Örültem, meg hittem abban, hogy változik. 1945. május elsején, a fölvonuláskor én ott voltam. Az öreg Golián, szlovák ember volt, pék volt, Golián pékség, itt beszélt. Magyarul alig tudott. Tört magyarsággal mondta, hogy nektek jobb lesz, mert ami most indul, az minden dolgozó ember számára készül. Világ proletárjai egyesüljeteK.

Hittem benne... 1947-ben jött haza édesapám a hadifogságból és akkor mindketten beléptünk a pártba. Az idő, a hónapok teltek és minden másképp alakult, mint ahogy mondták. Mert én láttam a plakátokat a falon: „Megvédjük a kisemberek házatáját.” Egy kommunista tartotta a kezét, a képen meg rajta volt az a gyönyörű szép, amit elképzeltünk. Nem, ami most van a tszekben, hanem a fölparcellázott, betáblázott földek, mindenhol kerítés, lugas, úgy nézett ki, hogy öröm volt ránézni. No mondom, ha ilyen lesz, azért érdemes lesz. Hát persze nem ilyen lett. Nemsokára bebizonyosodott, hogy nem ilyen lesz, meg nem is úgy akarják.

1949-ben „pártszűrőskor” – mert így mondták – édesapámat, meg engemet is kilikvidáltak a pártból. Emlékszem, én még csak tizennyolc éves voltam, inkább mentem sportolni... meg mindent csináltam, de nem mentem a pártba, közben tanultam is, nem volt idő rá. Aki meg nem ment, azt kizárták. Édesapámat meg azért, mert a Szovjetunióból jött haza, harminchárom hónapra, ahogy elhajtottak, és ő látta, mi történt ott, meg mi volt ott. És úgy, mint egy becsületes magyar, igaz ember, elmondta a taggyűlésen is. Mert ott mást mondtak, mint amit ő látott. Neki meg az nem tetszett. Azt rótták föl neki: Faragó bácsi, ha most nem látnánk, hogy maga itt van, akkor azt hinnénk, hogy *Amerika hangja* beszél magából. Hogy szabad így beszélni? – kérdezték. „Hát így szabad beszélni, mert én így láttam, azt fogom elmondani, amit láttam.” Ez aztán megszurta a párt orrát.

A gyárban bizalmatlanság mindenhol, a sok önéletrajz, mindig kevés volt, mert káderozták az embert... Művezető voltam, el is láttam a dolgomat, úgy elláttam, hogy az igazgatóm... megreklamálta, hogy „Mi van Tóth elvtárs, magának nincsen semmi mondanivalója, maga meg se látogat engem?”.

Hát, mondom ... minek látogassam magát, amikor én elvégzem a munkát, reklamáció, hiányosság nincsen, miért? Miért kell nekem odamenni, nincs szükségem nekem arra... Kíváncsi volt, mert azzal is foglalkozott, hogy milyen beállítottságú az ember... De azért meg voltam elégedve... Nagyon jó viszonyban voltam mindenkivel, ... nagyon szerettem a sportot ... a megyei csapatban fociloztam... a lakást meg is kaptam, két év után, ahogy megígérték. Szerettek, akár a dolgozók, akár a pártvezetőség, akár az igazgató, ... elvégeztem a munkámat, én nem mentem frecsogni... talán ... az üzemvezetők között nekem volt a legmagasabb fizetésem... és akkor jött az ötvenhat.

Ránktört, ami akkor uralkodott az országban, ahogy a kommunisták akarták ... akkor alakult ki az egypártrendszer... a többit felszámolták... én annak tudom be, hogy túllőttek a célon, a sok rekvirálás, amit a parasztokkal csináltak, velünk... az infláció ... a forint értéke romlott ... a magyarság mást akart, és megrendeztek egy olyan dolgot, amiről nem tudtunk... , mert a szöveg nagyon mélyen hatott itt idebenn, a Gerőt, meg a Rákosit másképp nem lehetett eltávolítani ... Mert '56. októberr 23-án nem történt semmi, csak annyi, hogy a magyarság próbálta volna ... a párttal megértetni, hogy mi is akarunk valamit ... Nagyon sok embert megkínóztak, megszenvedtek, a kulákokat, meg egyebeket fölszámoltak, a pártból kizártak, ... aki nem fújta ... aki nem tolt a szekeret, azt mindet likvidálták. Ez nagyon fájdalmas volt, és ezt nem lehetett másképp, csak egy ilyennel. Egy ilyen ellenfordalmat előkészíteni, aztán majd szépen letörjük, és akkor meg lesz félcmlítve a nép és akkor nem fog beszélni. Én ki merem jelenteni, hogy az én érzésem szerint ez így volt.

A FORRADALOM ELSŐ NAPJA

okt. 24-26.

A rádión keresztül a pesti hírek Salgótarjánba is elértek. A munka nem állt le a gyárakban, bányákban, de a hírek beszédesebbé, vitatkozóbá tették a dolgozókat.

okt. 26.

Több Salgótarjánból származó egyetemista tért haza, akik felkeresték volt tanáraikat és beszámoltak a budapesti eseményekről. Valószínűleg ennek

hatására hívták össze másnapra a pedagógusok gyűlését, amelyen megválasztották küldötteiket a megyei pb. által meghirdetett összejövételre. (Erre végül okt. 30-án került sor.) Ezen a gyűlésen választották meg *Lénárt Andort*, gépipari technikum, történelemtanárt szószólónak.

Részletek a Lénárt Andorral készített interjúból

26-án, pénteken felhívott Szentgyörgyi Zoltán testnevelő tanár és elmondta, hogy beszélt Gerelyes Endrével aki IV. éves volt akkor a bölcsészettudományi karon. Gerelyes beszámolója után, minden iskolából összehívtuk a pedagógusokat másnapra a megyei pb. által szervezett gyűlésre. Engem megválasztottak az erre a célra összehívott küldöttség szószólójának. Megállapodtunk, hogy az az álláspontunk: „Már mindenhol tesznek valamit, itt Tarjánban meg semmi sem történik, ez nem mehet így tovább.”

Részlet a Steigerwald Ottóval készített interjúból

Október 23-án még semmiről nem tudtunk, 24-én mentünk az acélgyárba dolgozni. Még akkor reggel valami furcsa volt, mert nem volt, a szokásos műsor a rádióban. Fél hatkor, amikor a főosztály előtt elhaladtunk, láttuk, hogy az összes lámpák égnek. Mit sem sejtve bementünk a gyárba, beindult az üzem rendesen. Majd vesszük észre, hogy a vezetők bemennek olyan szobákba, ahol rádió van. Fülüket rátapasztják a rádióra és ott hallgatják a híreket: 9 óra tájban végigszalad a hír, hogy Budapesten kitért a forradalom, megtámadták a rádiót, az egyetemi ifjak tüntetnek, lövöldözésekre került a sor. Kaotikus hírözön lepert meg hirtelen bennünket. A hír annyira meglepett, amennyire előkészületlenül ért mindenkit, hogy el se akartuk hinni, hogy ez megtörténhetett.

okt. 27. reggel 6–9 óra között

Az acélgyári vállalati pártszervezet röpgyűléseket szervezett a 4000 főt foglalkoztató vállalat elkülönült üzemeiben. A gyűlések célja a munkástanács megválasztása volt. Az üzemi bizottság és a pártvezetés kezdeményezése nem járt sikerrel. A dolgozók közül kiváló hangadók tüntetésre szólították fel a munkásokat. A munkástanács-választás így elmaradt, reggel 9-kor gyülekeztek a gyárkapu előtt a felvonulók. A tömeget, a felvonulástól visszatartani akaró vezetőket a munkások félretolták. Egyetlen atrocitás történt, egy erőszakoskodó pártembert megpofoztak. Bérczes Henrik gyárigazgatót hazaküldték a gyárból.

A hengerműben reggel 7-kor állították le a gépeket. A beszámolót Dudás Ferenc üzemi párttitkár tartotta. A budapesti eseményekről beszélt. A csőcselék gyilkol, kifosztogatják az üzleteket, vérengzés van. Farsang János közbeállt: „Miért akarsz minket félrevezetni, hogy a csőcselék mit csinál. Mindannyian tudjuk, hogy mi van Budapesten. Minket ne vezessél félre... Igaz? Mindenki bólintott. Mondottam nekik, ne legyünk olyan gyámoltalan bábúk, vállaljunk mi is szolidaritást Budapest dolgozó népe mellett. Kiáltunk ki mi is az általános sztrájkot.” Az emberek éljeneztek. Kiadták a jelszót, hogy átmennek a többi üzembe.

A sodronygyárba és a gazdasági szerszámgyárba mentek. Ott is röpgyülés volt. Az üzemek is csatlakoztak.

Senkinek nem kellett mondani, hogy jössz vagy menj, vagy indíts. Spontán mindenki kapta magát a legbecsületesebb, a legértékesebb kommunistától kezdve azok is, akikről tudott dolog volt, hogy nem szimpatizálnak a rendszerrel. Mindenki kivonult. Körülbelül tíz percen belül 1500 ember volt a gyárudvaron. Az egyik főbizalmi elénk állt: nyugalom elvtársak, maradjanak itt a gyárkapun belül, majd minden kialakul ... erre kapott egy nagy pofont. Írd és mond ez az egyetlen egy attracitás volt részünkről az egész forradalom alatt. Egyetlen egy pofon.

Bementem a központi irodába. Bérczes, az igazgató sápadtan állt ott, mondtam neki: Bérczes úr tessék hazamenni, saját érdekében ne mutatkozzon az utcán, nem minden ember egyforma... két emberrel hazakisértettem őt.

okt. 27. reggel 9 óra. Acélárugyár.

A felvonulásra készülődő tömeget nyugalomra, fegyelemre intették spontán vezetőik.

Farsang a főkapu előtt beszédet mondott: „Barátaim! Itt az ideje, hogy mutassuk meg az egész világnak ... – de fegyelmezetten, önbíráskodásról szó sem lehet, ne kövessenek el semmit, mert ha ez bekövetkezik, akkor azt nem állítja meg senki.”

Végigmentünk a Rimamurányi úton, egyes nagy házak előtt megálltunk, elénekeltük a Himnuszt, jelszavakat kiáltottunk — amelyek akkor dukáltak, így vonultunk le az acélgyári templomig. Hogy demonstráljunk mi is. Hogy együttérzünk a forradalommal, együttérzünk azzal az új szellemmel, amelytől sokkal többet vártunk, mint amit kaptunk ez ideig.

Nem értette meg fél nap alatt mindenki a célokat, csak azt, hogy ez így nem maradhat. Azt mindenki megértette, hogy valami meglazult, valami ropant, egy fék elengedett, ahol most már kitörhetünk.

okt. 27. délelőtt.

Az acélárugyár mellett a tűzhelygyár, az öblösüvegygyár, a MÁVAUT és a TEFU munkásai is részt vettek a tüntetésen. A tüntetés létrejöttében szerepe volt egy népesebb acélgyári csoportnak, amely bement a tűzhelygyárba és az öblösüvegygyárba, s csatlakozásra szólította fel a dolgozókat. Egyes források szerint, e két gyár munkásai nem önként, hanem az acélgyáriak kényszerére csatlakoztak csak. Ennek ellentmond a tűzhelygyári munkástanács elnökének közlése.

A tüntetők először az orosz emlékműhöz vonultak. Elénekeltek a Himnuszt, Csákvári László tanár elszavalta a Talpra magyart. Itt egy teherautó segítségével ledöntötték a szovjet emlékművet, az obeliszket. Ezután, a tömeg a megyei tanács elé vonult, várva a tanács részvételét, szolidaritását. A tömeg izgatott volt.

– Önnek mit jelentett a szobor ledöntése, a csillagok leszedése?

Egyértelmű. Az a béklyó, ami volt Salgótarjánban, mindenben azt láttuk, hogy a szovjet politikának a letéteményescsi hozták azt az életformát, azt a megfeszített tempójú munkastilust, az igazságtalanságok sorozatát, a hatalmi visszaéléseket, ami Salgótarjánban volt. Ebben láttuk: ha ledől az oszlop, akkor ledől a bálvány is.

– *Milyen volt a tömeghangulat?*

A hangulat? A lelkesedés volt a domináns elem. Úgy örültünk, hogy szabadon, utcán kivonulhatunk, tüntethetünk a magyarságunk mellett, mintha a bilincseket szétroppanni láttuk volna. Olyan gyerekes öröm töltött el mindenkit... a karácsonyfa alatt nem tud örülni a gyerek, mint amit mi akkor éreztünk valamennyien. A tömeghangulat teljesen zárt mederben haladt. Semmiféle olyasmi nem volt, hogy megkövezzünk egy kommunistát, bezúzzuk az ablakát, vagy elégtételt vegyünk, mert valakinek kinyírták a valakijét. Nemesen szép nap volt, semmiféle olyan nem volt, ami pettyet vetett volna szépségére.

okt. 27. de.

A tüntetők ezután, a BM-főosztály elé vonultak és követelték a politikai foglyok szabadon bocsátását. Ugyanis az a hír járta a városban, hogy több Budapestről érkezett diákot tartóztattak le október 24–26. között, a Jakab Sándor által is említett, a Budapestről befutó utakat őrző párthű fegyveresek. A rendőrség eleget tett a követelésnek. A visszaemlékezők egy-két politikai fogoly elengedésére emlékeznek. Dél körül az acélgyári dolgozók elhagyták a tömeget, mert a 27.-c bérfizetési nap volt. 1–2 óra körül megérkeztek a Nagybáttonyi Szolgáltatóipari Vállalat küldöttei, többek között Szabó Ervin és Jecsmenik Andor is. Hírt kaptak ugyanis az éppen munkástanácsot választó nagybáttonyiak, a politikai foglyok kiszabadítására indult tömegtüntetésről. Ezért a báttonyiak öttagú küldöttségét küldtek Salgótarjába. Mire odaértek a foglyokat már szabadon bocsátották és a szovjet emlékművet már ledöntötte a kocsí. Szabó Ervin és Jecsmenik Andor is felszólalt, egy hangosítókoszit használva, melyet a Budapestről érkezett egyetemisták hoztak magukkal. Jecsmenik a következőket mondta el: „Salgótarján dolgozói! Vigyázzatok a forradalom tisztaságára. Vigyázzatok arra, hogy az ÁVH, rendőrség, ügyészség birtokába jutott papírok el ne tűnjenek, amelyből kitűnik, hogy ki, kit áztatott el...”

Ezután, a MÁVAUT-tól szerzett négy fakarusszal visszamentek Nagybatonyba, hogy: „Nagybatony népét fölrázzuk az álmoságukból”.

okt. 27. du. Nagybatony

Nagybatony határában, az autóbuszokat gépfegyveres kommunista munkásőrök próbálták feltartóztatni. Parancsnokuk Mrázik János, a Katalinakna párttitkára volt. A lövedékek az egyik buszba fúródtak, de sérülés nem történt. Este a nagybáttonyi rendőrség letartóztatta Szabó Ervint és Jecsmenik Andort azzal a váddal, hogy ők támadták meg a kommunista munkásőröket. Miután bizonyították a vád lehetetlenségét, a rendőrség szabadon engedte őket.

Délutánra Nagybatonyban is nagy tömegek gyűltek össze. Leszedtek néhány csillagot. A tömeg viszonylag fegyelmezett volt. Beda József – néhány nappal később, a Nagybattonyi Nemzeti Bizottság elnöke – távoltartotta a Szabó Ervin és Jecsmenik Andor letartóztatása miatt is felhevült tömeget attól, hogy a rendőrséget megrohamozzák.

Részlet Jecsmenik Andor vallomásából

Néhány nap múlva áthivattak a rendőrségre, ahol vizsgálták a lövöldözés kérdését. Azzal gyanúsítottak minket, hogy mi löttünk. Mikor a bányaváros-

ban ezt megtudták, egy tömeg vonult fel. Ekkor nekem a vizsgálatot végző Székely főhadnagy jelenlétében egy alhadnagy – akinek a nevét nem tudom – azt mondta, hogy vegyem tudomásul, hogyha a tömeg odamegy, akkor szítává löveti a tömeget. Ekkor azt mondtam neki, hogy szégyellje magát, ha a tömeget egy szóra szítává akarja löni.

Azt is mondtam neki, hogy mi vezetők a provokátorokat lefegyverezzük, és átadjuk a rendőrségnek. Ugyanis Friccs István, Szabó Ervin és én voltam jelen. Ezután minket elküldtek azzal, hogy a tömeget nyugtassuk meg.

okt. 27. du.

Mlinárik István, a megyei tanács művelődési osztályának dolgozója, Bajtai Jenő, a tanács igazgatási osztályának vezetője és Vadkerti Loránd 26 pontos követelést nyújtott be az Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Tanácsnak. Követelték, hogy a másnapi *Szabad Nógrád* című megyei lapban hozzák nyilvánosságra. E kérésüket azonban a pártbizottság nem volt hajlandó teljesíteni.

Az acélgyári munkástanács működéséről

Magos Béla MT-elnök feljegyzései az okt. 30–nov. 2. közötti napokról (1957. február).

„Másnap, 30-án ismét ülés volt. Eldöntést nyert, hogy a *személyzeti iratállományt* el kell égetni, és nem szabad kiosztani, nehogy abból dühkitörések származzanak. Pintér János és Kovács Vince tanácsstagok, valamint Haray Tivadar személyzeti vezető jelenlétében az irat kohóba dobása megtörtént. Előzőleg néhány ismertebb egyén káderlapját megnéztem és azt teljes mértékben tárgyilagosságnak minősítettem.

Mivel a személyzeti titkos ügykezelést rosszul nézte a társaság, megkértem Harayt, hogy a tanács előtt beszéljen erről. Értelmesen válaszolgatott és főként nagy nyugalommal. Mivel még mindig bizalmatlanok voltak a tanácsbeliek. Haray előtt a tanácsülésen megerősítettem, hogy mit tapasztaltam az átvizsgálásnál. Így további kétségek nem merültek fel. Ennek következményeként a munkástanács a személyzeti osztály összes dolgozóit – kinek munkahelyét a kormány szüntette meg – állományában megtartotta és szakmunkára osztotta be, átlagkeresettel, hogy amíg munkába lendülnek, ne essék keresetük. Szóke Kálmán személyzetis adminisztratív viszonyba (munkakörbe) került, mert lábai bénák.

Haray pedig 1800 Ft-os besorolással nyilvántartási osztályvezető lett. Kérelmére azonban később a tanács felmentette, mert közvetlen ismerősei piszkálták, hogy politikai őrnagy, személyzeti főnök is volt, és »így most is jól megy« stb. Ezért kérelmére Erdődi megbízott igazgató és tanácsstag visszahelyezte Harayt a gsz-üzembe kapakovácsi szakmunkára.

A kormányzat feloszlatta a pártot is és koalíciót hirdetett. Ennek ellenére a párt lezárt helyiségei érintetlenül maradtak, ugyanúgy iratai... Tanácsunk egyhangúlag úgy foglalt állást, hogy gyáron belül egyelőre csak munka folyhat, nem szervezési futkosás. Próbáltam ezt helyesbíteni, de... azt válaszolták a tanácsstagok, hogy az eldöntött tény: »Csak magadban szavazhatsz.« Említettem, hogy ebből csúnya koholmányok születhetnek és én kívüli vagyok, ... indítványoztam, hogy legyen üzemben belül alapszervezet... egyöntetűen elutasították. Közölték a döntést Mátrai párttitkárral... a volt főmérnöki szo-

bában négy szemközt. Rosszallólag fogadta. Kérem, fogadja el és szervezkedhet a volt szabadságharcos-teremben, amely a gyáron kívül, de a kultúrházunkban van. Közöltem vele, hogy Jaltában 1943-ban, a keleti tömbhöz tartozónak nyilvánítottak a nagyhatalmak, így nyilván, hogy lesz is párt, de míg ily zűrös és Pesten ádáz a harc, a nyugalom fenntartása érdekében vegye ezt egyelőre tudtul. Élénken elmosolyodott, feltekintett, és azt éreztem, hogy megértett. Ha utólag ezt letagadja, vagy megmásítja, akkor kár minden további szavam. Mátrai a pártszervezést csöndben megkezdte. . .

A tanács erről úgy vélekedett, hogy ki lép be, az kinck-kinck a saját ügye, de egyelőre mi csak a termeléssel akarunk foglalkozni.

Megszüntették a szakszervezetet is. A tanács ezért Molek Emil tanács tag útján úgy rendelkezett, hogy a szakszervezet a régi vezetőséggel végezze munkáját úgy, mint előbb, ossza szét a segélyeket, rászorultság szerint és Miklós Ferenc üb-elnök maradjon továbbra is, de készítsen elő egy szélesebb körű szakszervezeti választást dr. Magos mt-elnökkel közös elvi elrendezésben, s erről a tanácsnak adjak számot. Miklós nem akarta a további elnökségét fenntartani, és a választásokat én sem dolgozhattam ki vele betegségem miatt.

E napon még elhatározást nyert, hogy Buda Ferenc helyettes, nagyüzemi párttitkár vállalati béralapból kapja meg fizetését, de csak meghitelezve, amíg független szervezete azt nem pótolja, mert négy apró gyermek becsületes apja. Ez közölve is lett vele, valamint feleségével is. Lényegesebb tanács i intézkedés nem volt.

A következő napokban, a tanács széles vita és átbeszélés során úgy határozott, hogy ember- és hazaszeretetből fakadó új jogrend kialakítására van szükség, tehát INTÉZKEDÉSÉT BOSSZÚÁLLÁS SZELE NEM HATHATJA ÁT. Ezért alkalmazza munkára a párt volt vezetőit, valamint a leváltott igazgatót. E döntést Mátrai párttitkár tudomásul vette és a gsz-be kérte magát, míg Bérczes volt igazgató üzemmérnöki besorolást kért és kapott a tanácstól, személyes beszélgetések után. Előbb azonban kivette négyhetes fizetett szabadságát. . . és majd 5000 Ft-os escedékes prémiumát, mert annak alapja korábbi jogszabályokon nyugodott.

Csernyák nagyüzemi DISZ-vezetőből öntödei technikus lett, 1800 Ft-os besorolással, mert volt 3 év technikuma. Ezt elfogadta, mert korábbi túl magas jövedelemmel járó állását nem érezte tudásával egyenértékűnek. A tanács Vágvölgyi Tivadart, a munkásellátás éléről üzemi technikusnak osztotta be, mivel nem volt őszinte jellemű a kérelmező dolgozókkal szemben és kiscsászári allűrjei miatt antipatikussá vált a közösség előtt.

Mint jogász, igazságérzetemnek megfelelően hirdettem, hogy az apák cinikus, vagy egyéb, kevésbé emberi viselkedése miatt, a családot sújtani igazságtalan, de helytelen az önbíráskodás is. A XX. kongresszus által feltárt hibákért a párttagságot, vagy a pártvezetőket nem a mi ügyünk kérdőre vonni, sőt nem is lehet utólag okfaragást végezni. Ezért senkitől kenyeret elvenni nem szabad, és az emberi megbékélés érdekében még a korábbi hatalmaskodókkal és túlkapókkal szemben is megtorlás nélkülséget kell alkalmazni, hogy bizonyíthassák helyes irányban fejlődésüket. A tanács tagok ily szellemben beszéltek a sztrájkoló üzemi munkások körében. . .”

A november eleji napokban rendszeresen meghallgattunk minden rádióadást. Moszkva kizsákmányolók és volt földesurak beszivárgását jelezte.

„Európa” pedig lelkes hangon folytatta (értsd: hirdette), hogy még hol folyik a vér.

Ezért a tanácsunk is megvitatta, hogy lényegében mit akarunk. A hangokból kifejezésre jutott, hogy a tanácsban és az üzemben egyhangú a vélemény a szocializmus maradéktalan fenntartása mellett. . . Hittük, hogy vérünkkel is megvédjük a munkáshatalmat és a gyárat senki a dolgozóktól el nem veheti. Nem láttuk, hogy nyugatról valaki ideszivárgott volna, ezért nem is értettük teljesen, hogy lényegében miért is folyik Pesten a harc. Tanácsunk a tervegazdálkodási rendszert továbbra is helyesnek tartotta, csak nagyobb önállóság mellett. Pl.: ha teljesítjük az állami tervet és leadjuk az állami nyereségrészesedést, úgy az azon túli bevétellel az üzem gazdálkodjék számadási kötelezettség mellett.

Egy irányító és helyes alapokra fektetett kommunista párt sem volt az értelmes tanácsstagok előtt mellőzendő, mert ismerve magyar fajtánkat, mind annyira okos, hogy képes anarchiát csinálni, márpedig akkor rend nem lehet. Kell tehát diktátum, de ez az eddiginél nagyobb szabadság keretében és feltétlen törvényességi formák mellett történjék. Mikor az üzemi küldötteknek mondtuk, hogy egy munkásuralmi – fenti – demokrácia az elképzelésünk továbbra is, az volt a benyomásunk, hogy csodálkoznak, hogy kimondjuk a szocializmus szót, valamint azt, hogy e rendszer alapintézményeit meggyőződés szerint továbbra is fenntartandónak tartjuk. De megértették, hogy valóban legjobb a szocializmus gazdasági rendszere, csak amint mondták, abban több legyen az értelem, kevesebb a bürokrácia és törvénytétel. . .”

A MEGTORLÁS ELSŐ FÁZISA: LETARTÓZTATÁSOK, VALLATÁS

Németh László

Február 28-án ugyanúgy eljöttem hazulról, mint máskor. Vonattal jártam be a gyárba, reggel 6 órára. 6-tól 2-ig volt az első műszak. És úgy 10 óra felé a hangosbemondó mondja, hogy Németh László, áruforgalmi osztályvezető, jöjjön a főmérnöki irodába. És hát, úgy ahogy voltam, kék köpenyben dolgoztam. mentem föl, és üdvözöltem a titkárnőt, aki az igazgató és a főmérnöki iroda előtti részen foglalt helyet, és mondja, hogy oda menjek be, ott vannak. És nem a főmérnök volt ott, hanem két idegen, állítólag nem salgótarjániak voltak. a lényeg az, hogy azt mondták, hogy letartóztatnak.

Egyikük előttem megy. másikat utánam – azt mondja, nem tesznek bilincset rám, nem szabad föltűnést csinálni, mintha rendesen mennénk, ott van az autót, oda kell mennem. Hát, nem lehet ez ellen semmit tenni, hát tudomásul vettem, mondtam, hogy a ruhám a munkahelyemen van – azt mondja, nem fontos a ruha. És az autót úgy helyezkedett el, hogy itt volt a nagy kapu, az első kerék a járdán, a hátsó az üzemen belül volt. Még másik két személy tartózkodott az autóban. Mikor odaértünk az autót elé, az egyik kinyitotta az ajtót, a másik belökött. Azt azért láttam, hogy a portáslány a fejéhez kap – később beszéltem vele, mikor hazakerültem, azt mondta, tudta, hogy nagyon rossz helyre visznek. A lényeg az, hogy február 28-án délelőtt történt ez, bevitték a megyei kapitányságra és ott azt mondták, hogy néhány napra leszek letartóztatva, legföljebb – közbiztonság-örizetnek vették akkor az internálást – odakerülök három hónapra, és majd néhányszor kihallgatnak. Aznap

semmi se történt, tizenegy napig voltam itt, néhányszor meghallgattak a tűzhelygyári eseményekről, elmondtam, amit tudtam, és ami velem kapcsolatban volt. És a kihallgatásokon engem nem bántottak, az éjszakák voltak kemények, amikor is a karhatalmisták néhányszor bementek a rendőrségre és ott kirángatták a cellákból az embereket – engem is néhányszor: kétszer, és hát bizony azok kemény percek voltak. Földre teperték az embert, rúgták, géppisztollyal verték, amit értek. Általában ittasak voltak.

Mede Lajos és felesége

M. L.-né: Éjjeles voltál, és akkor hazajöttél reggel, akkor lefeküdtél, mert ugye éjszakára kellett menni dolgozni, és délután fél négykor megállt a dzsip a kapunk előtt és jöttek föl a pufajkások, nevet nem tudok, mert salgóiak voltak, nem ismerem. És jöttek és akkor a Lajost keresték, és akkor mondtam, hogy hát miért. Akkor semmit ők nem mondtak, fölköltöttem őt, hogy öltözön föl. Elvitték, én már őt csak a tárgyaláson láttam.

K.: *És akkor hová vitték?*

M. L.: A rendőrségre. Igen, oda vittek le. Nem tudom, hogy mondjam-e részletesen.

K.: *Mondja csak!*

M. L.-né. Ne! – Akkor én kimegyek.

M. L.: Na, nem kell azért kimenni, édesanyám. – Amikor beléptem, mindjárt azzal fogadtak: „Te rohadt fasiszta!” De már kaptam is. Úgyhogy még köszönni se volt időm, amikor belöktek kívülről. Akkor mondták, hogy köszönjél, te fasiszta! A kurva anyád! – Meg mit tudom én, olyan ocsmány szavakat. Meglepetésemre, kaptam egy nagy fülest, úgyhogy a fülem úgy csengett, hogy hát jóformán nem is értettem, nem is hallottam, hogy mit mondanak. Amikor bementem, azt aztán elmondani, az egy borzasztó. Nem az érdekelte őket, hogy én mit csináltam, vagy mit tudok, hanem, hogy tudnak hülyére verni. Nem tudom, hogy azzal többet akartak-e kiszorítani belőlem. De, ha engem agyonütnek, akkor se mondok olyat, ami nem igaz. Hát nem tudom, inkább a nyelvemet hagyom kihúzni, vagy nem tudom, mit csinál, akkor sem. Inkább megdöglök. De olyat nem mondok, ami nem igaz. Ami igaz volt, én azt elmondtam. De nem azt kérdezték, hanem levetkőztettek alsónadrágra, fölfektettek az asztalra, végigverték gumibottal. A másik a talpamat ütötte. Utána föltettek a fogastra, fölakasztottak nadrágszíjjal. Akkor a kádárkolbászt nyomták a számba be. Szóval, borzasztó, amit műveltek. Akkor rúgtak gyomron, ahol csak értek, ott üttek. És úgy dobtak fel utána bennünket a kocsiba, agyonra bilincselve, meg agyonra verve, mert agyonra voltunk verve, és úgy láttam csak én is, hogy széthúztam a szememet, ha valahova akartak menni. Így vittek le a megyei börtönbe. Ott kezdték előlről. De úgy, hogy úgy vezettek, mert egyáltalán nem láttunk, úgy össze voltunk törve. Legalábbis én.

K.: *A rendőrségen kik voltak bent? Rendőrök?*

M. L.: Hát, hogy mondjam, voltak azok között... a harminc százalék pufajkás volt. Pufajkás. Egyre emlékszek –, vagyis kettőre: az egyik nem bántott, ő csak annyit mondott: sportoló, adjatok neki, ez bírja! A másik meg, nem tudom, él-e még, ez volt a verőlegény, ez vert a legjobban. Utána elvitték a megyetanácsra, ott szintén kezdték. Volt itt a zsebemben vagy tizenöt csomag

tűzkő, amit előtte való nap vételeztem, mivel hegesztő vagyok, azzal szoktam meggyújtani a pisztolyt. Ahány darab volt, annyi pofon. Kezdték előlről. De már én azt se tudtam, hogy honnat adnak, ki adja, mért adja. Mert már egyáltalán nem láttam, a szemem tiszta vér volt, bedagadva, úgyhogy nem láttam. Szám, minden, szóval piszkosul elintéztek. Borzasztó még rá gondolni is, mert most már nem bírnám ki. Amit csináltak ártatlanul az emberrel. Mert ártatlanul. Mert, ha bűnös lettem volna, vagy valakinek egy pofont is adtam volna, vagy olyat szóltam volna, hogy lett volna értelme, hogy miért kapod. Borzasztó volt ezt átvészelni, átélni, hogy az embert ártatlanul csak így minden, minden tett nélkül, vagy értelem nélkül így agyonra lehet verni.

M. L.-né: Aztán a férjem jó öt évvel, vagy talán három évvel a szabadulás után – nem tudom már, ezt ő tudja megmondani – panaszkodott a fejére, meg a fülére, hogy borzasztóan zúg. Elment itt a fülészetre, hát itt a doktornő rögtön Pestre utalta – ők nem foglalkoznak vele. Utána fölmentünk a beutalóval Pestre, Pesten megvizsgálta őt egy adjunktus. Bevitte a férjemet a vizsgálóba, megvizsgálta, utána kigyótt egyedül és kérdezte tőlem, hogy hát a férjemnek a fülével mi történt? Mondom én: miért? – Azt mondja, azért, mert dobhártya-elszakadás, az üllőkalapács eltörve, hogy ez olyan ütés... Hol ütötte meg ennyire a fejét, hogy ilyen valami történt a fejével? Hát én biztosan nem ütöttem meg, és rögtön rávágtam azt, hogy ötvenhat. Ötvenhat... Megköszönte, fogta magát, elment – ennyi volt. És bizony, akkor megmütötték őtet, mindent betettek, pótlást, plasztikai dolgokat, meg mindent.

Tóth Faragó József

Dolgozhattam – így mondom, dolgozhattam – '57. február 21-ig. Akkor ideadták a papírt, a munkakönyvet: „létszámfőlöszeg, nem tartok igényt a munkájára.” Biztos voltam benne, hogy ez mit jelent. Elhatározott szándék volt, mások is kaptak már, úgyhogy már megtanultuk, hogy hogyan történik majd ez, a terror, hogyan kezdődik a leszámolás. Így kezdődött: elküdték a bányagépgyártól, eljöttem. Akkor elmentem itthonról, legalább addig ne legyek itt, amíg az a nagyon éles bosszú meg nem lanyhul egy kicsit. Elmentem haza, ahol születtem, abban a lakásban voltam a nagyapáméknál egy hétig. Egy hétre rá kerestek engem itthon. Na, most már hazamegyek, mert úgyis megtalálnak. Édesanyám jött értem: fiam, gyere, kerestek, gyere haza, ne menj sehová, menj jelentkezni. Lehet, hogy előnyödre szolgál. Előnyökre szolgált, mert lehetett volna rosszabb is, amit kaptam. Lehet, hogy tán nem is bírtam volna ki, ha többet kaptam volna. Így nem rúgtak belém 100-at, csak 98-at. Kész. Lehet, hogy az a kettő rúgás lett volna az, ami már sok lett volna. Úgyhogy tehát 28-án hazajöttem, bementem a járási rendőrkapitányságra. Itt vagyok, kerestek. – Jó, tudomásul vették, kicsoda, menjen ki, várjon kint. Vártam kint, készülődés, forgolódás, három-négy ember be, egy ki..., megint három-négy ember be, egy ki; megint három-négy ember be, egy ki, na, mondom, akkor jól van. A mellékhelyiségekbe bementek és akkor aztán behívtak tárgyalni, hogy, hogy volt. De nem tárgyaltak. Szemben volt velem egy főhadnagy, az kérdezett – a többi meg ütött. Nem tudok mást mondani: ütött. Amíg álltam, meg bírtam állni, úgy látszik, hogy elég jó kondícióban voltam, álltam, amíg le nem ütöttek, amíg el nem szédültem. Akármit kérdeztek, és én akármit válaszoltam, mindig csak a gumibot volt a válasz rá. Mindig a gumibot volt. Ez

volt a lényeg szerintem. Mert, ha érdemlegeset kérdeztek volna, akkor a bíróság elé kerültem volna. Vagy nem igaz? Hát igaz. Hát nem kerültem bíróság elé, hiszen nem láttam a bíróságot, akkor mindegy, hogy mit kérdeztek. Ütöttek-vágtak, mint a répát. Mit mondjak..., mit kérdeztek? Semmit. Lényegtelen. A lényeg az volt, hogy megfélemlítsenek. Azt hiszem, egy kicsit sikerült is nekik.

Jecsmenik Andor

December 8-án délután jöttünk haza Budapestről. A két kocsi, az acélgyári kocsi és a bányakocsi egész közel ment egymáshoz, és a pálfalvai kanyarban rengeteg pufajkás, meg orosz körbevett bennünket és engem név szerint a kocsiból kiszállítottak. Búza őrnagy – aki régi iskolatársam volt, de abbahagyta a technikumot három hét után – az árok partjára állított, a kezemet szétéjtette, azt hittem, agyon akar löni. Kisült, hogy fegyvert akar nálam ellenőrizni, és elvette a személyi igazolványomat azzal, hogy neked erre már soha többet nem lesz szükséged. Akkor lekísértek a vasúti sorompótól pár méterre levő hatalmas, vasúti talpfákból rakott, ilyen máglyatűzhöz, és azt mondta nekem a Búzás, hogy maradj itt, amíg nem szólok be Tarjánba, hogy elkaptalak. A tűz körül egy nagybányai pufajkás, aki engem már ismert, elkezdett nekem szövegelni olyasmiről, hogy mi, Nógrád megyében ki akartunk kiáltani valamilyen önálló köztársaságot. No, ezzel kapcsolatban elkezd engem cseszegetni, lejárato szándékkal ugye, hogy valaki mondta neki, hogy a nagybányai bányavárosban, a lépcsőházában a Szabó Ervin felesége, meg az én feleségem veszekedtek, hogy ki lesz a miniszterelnök majd Nógrád megyében. Ezt többször előhozta, a miniszter szót. Hát az otlevő orosz katonáktól hallom, hogy miniszter, miniszter, ahogy beszélnek oroszul. Lényeg, hogy a Búza visszajön egy bizonyos idő után, és mondja nekem, hogy megy be Tarjánba a teherautó, föl fogsz szállni és leülsz a platóra. Hát ugye, én tudtam, hogy miről van szó, én nem okoskodtam vele, engedelmeskedtem a Búza úrnak, és amikor a kocsi beállt a tűz mellé, a hátsó ajtót lehajtották, fölsegítettek az orosz katonák. Ahogy ott folyton mondogatták, gondolom, hogy miniszternek néztek engemet az ürgék. De a lényeg az volt, hogy mikor le akartam ülni a plató közepére, az orosz katonák fölemeltek és leültettek a kocsi közepén levő lócára. És végül Búza őrnagy úr csodálkozva látta, hogy én ott ülök az oroszok között, velem beszélgetnek. Lényeg, hogy bementünk a rendőrségre. Bevittek az udvarba, fölvittek az emeletre, és a harmadik emeleten bevittek egy irodahelyiségbe, négy nyomozó fogadott, elszedtek tőlem mindent. Bizonyos idő után ugye, bejön a Ladvánszky, és káromkodva ráordít két személyre, hogy azonnal takarodjanak ki innen, nem volt már mára elég?!

Akkor a két nyomozó kiballagott az irodából, másik kettő visszaadott nekem mindent és elkezdtünk beszélgetni olyan általános dolgokról. Nem kihallgattak, hanem beszélgettünk. Újra visszajön a Ladvánszky és kivisz engem a folyosóra. A harmadik emeleten volt ez. És egy orosz tiszt elé visz engem. Senki nem volt a folyosón, csak mi hárman. Azt kérdezi tőlem a Ladvánszky keresztül az orosz tiszt, hogy „Jecsmenik, mondja meg őszintén, hogy mi készül Szorospatakon, a Mátrában, mert maga harcokszervező volt, jól tudja, hogy fel se kell menni innen, lentről, szétlőjük Szorospatákat.” Mondom az orosz tisztnek a Ladvánszky keresztül, hogy engem november 13-án elfogtak oroszok partizánkodásért, az is mese volt, ez szintén mese, amit maguk most

mesélnék, ott semmi nem készül. Akkor még visszavittek az irodába, kihallgattak ilyen formailag, inkább beszélgetés volt, de nem emlékszek jegyzőkönyvi részletre. Ellenben, amire visszaemlékszem, hogy letereltek a földszintre, egyik őrszobára és azt mondta nekem enyhe gúnyjal az egyik nyomozó, hogy na, Jecsmenik, a maga sorsa a Szabó Gábor alezredestől függ. Szabó Gábor az őrszobának nevezhető helyiségben sétál le-föl, a bent levő ágyakon néhány pufajkás, olyan bundasapkájú, lesett ránk, hogy most mit csinál a Szabó. A Szabó a sétánál egyszer csak megfordult és azt mondja: „na, Jecsmenik, maga ugye már ki van fáradva?” Mondom: természetesen. Nézze, azt mondja, lemegy a pincébe, egy kicsikét kipihenni, aztán majd meglássuk, hogy mi lesz.

Hát, ugye, tudtam, hogy ez most már azt jelenti, hogy Szabó engem nem mer elengedni, nem engedhet el. Lemegek a pincébe és ott is maradtam utána. A kihallgatáson aztán rádöbentem arra, hogy itten valami, valami megzavarási kísérlet van. Például a nyomozó összevissza ugrál a dátumokban, a napokban és az időpontokban. Például fölteszi nekem a kérdést, hogy Andor, mondja el nekem, hogy mit csinált, mit tudom én, október 29-én, délután. Mondom a dolgot, leállít, megint egy másik nap, megint egy másik dátum. És végül rájövök arra, hogy ezek összegépelik eseménysorozatba a dolgot, és hát úgy is történt. Mikor lezárult ez a bizonyos kihallgatási rész, jönnek hátulról, hogy az egész szemcsézett hazugság, stb. Közbe ugye, beláttam, hogy itt valami figurával be akarnak húzni a csöbe. Azt mondtam a nyomozónak, hogy nézze, én nem döntöttem el előre, hogy én most ezt csinálom, vagy ezt fogom arra mondani, mert fogadok, hogy megbukok. Lényegében én azt mondom, amihez az emlékem tapad és ez a valóság. Később, 12-én, 13-án egy nyomozó kihallgatott engem. Így beszélgettünk a dolgokról, jegyzőkönyv formában, rövid kérdés, rövid válaszok formájában, mikor nyílik az ajtó, belép egy vadidegen, általam nem ismert személy, látom, hogy katonai vezérőrnagy ruha van rajta, ősz hajú, monoklis. Odajön hozzám, nyilvánvaló beugrató szándékkal lekezel velem az illető. A kezibe valami piros betűs nyomtatvány volt. A Ladvánszky is vele volt, meg egynéhány személy még. És azt mondja nekem, hogy maga egy provokatív személy, Jecsmenik, azt mondja. Hajlandó-e a Nógrádi rádióba egy ilyen 10 perces beszédet elmondani a tömeg megnyugtására? Mondtam, hogy hajlandó vagyok beszélni, ha én fogom megfogalmazni a szöveget, és egy ember mellettem áll, mikor én a mikrofonba beszélek, és az utcára látok, látom a tömeget, az embereimet, ott van egy másolati példány, és visszabólogatnak, hogy minden oké.

Hát ugye, erre fel a Házi bepörgött és azt mondja nekem, már ugye, emeltem hangon, más hangon, hogy az a maga nagy szerencséje Jecsmenik, hogy fizikai képtelenség magára fogni 8-a szervezését, mert maga már hajnalban Pest fele ment, mikor a Gáll Lajost, meg a Vicziánt elfogták Kisterenyén. Hát én föllélegeztem, és egy kicsikét ugye, vidámabb hangon mondtam, hogy köszönöm a sorsnak, hogy ilyen magas rangú személyt küldött le mentőtánúnak, akaratlanul. Hát ugye, olyan pofát vágott a vezérőrnagy, hogy mit, mit beszél maga? Mentőtánút? Mondom neki, olvassa el a jegyzőkönyvet. Itt nyöszöget engem egy nyomozótiszt, hogy én tudtam, hogy 8-án mi lesz, mert én ezt meg ezért mondtam. A nyomozótiszt kitepte a gépből a papírt, káromkodva, a Házi bepörgött, azt mondta, az anyádnak azt a fasiszta kurva szentségit, mától másképpen fogunk beszélni. És megfenyegetett, hogy fogsz te vallani, te mocskos személtáda stb., stb. Hát én beszitáltam az ijedtségtől, ki voltam borulva

idegileg, álmatlanság, miegymás. Tovább mondja, hogy bezárom az ujjad percét ide, az ajtónyílásba. Hát én úgy reszkettem, mint egy idegbeteg, beszéltam, és még arra se volt nekem lehetőségem, mivel a szám kiszáradt, hogy megkérjem, adjanak egy pohár vizet. Fogtam önkényesen a kancsót, és aztán a pohárba próbáltam önteni, valami bele is ment, magamra locsoltam a felét, ittam belőle valamit, hogy a szám nedves legyen, mondtam neki:

– Vezérőrnagy bajtárs! Láthassa, hogy nem vagánykodok, be vagyok itten trottyintva, szép fehér vagyok, izzadok is, remegek. Nyugodtan üssenek, verjenek, de amit vallani fogok, nyugodtan meggyőződhetnek, hogy benne van az én vallomásomban, én meg meggyőződök arról, hogy sztalinista, rákosista szadista alakok. Üssenek, verjenek! – Elkezd még ott valamit kiabálni a Házi vezérőrnagy, engem elvezettetnek. Levittek a pincébe, bemegegyek a zárkába, és megdöbbenve néznek rám lent, hogy én hogy nézek ki.

– Mi van Andor? Gyerekek, mondom, mi lesz itt hajnaltól, el fog a pokol szabadulni. – Hát aztán mennyi idő telt el, ezt már nem tudom. Lépéseket hallunk. Lábdübörgést. És utána halálos csend, amíg mi ott vagyunk a lejártnál, a WC mellett közvetlen. Hallok egy hangot, kérdezi, hogy hogy hívnak. Megismerem, a Házinak a hangja a kérdező hangja. Egy vadidegen hang megszólal, hogy Hadadi Rudolf. Aztán megszólal a Házinak a hangja, hogy mi vagy? Megszólal valaki, hogy bányász. Aszongya a Házi, hogy bassz le neki egy bányászosat. És mi hallottuk az ütlegek hangját. Némán túrta az ütlegelest. Azután hallottam, hogy valakit elvonszolnak. Nyilván őt vonszolták el. Utána kérdezi magázódva a Házi, hogy hogy hívják? Mondja, hogy Hargitay, Hargitay Lajos. Erre Házi valószínű, nem mondott semmit se, csak intett az ütés megkezdésére, mert az ütlegelest hallottuk, már úgy közbe, mintha verték volna befelé, úgy azon a hosszú cellafolyosón befelé. Hallottuk, hogy később elmennek a pincéből. Ugye, a vizelési inger elfogott mindannyiunkat és szóltunk – egyik rendőrtiszt volt, aki be volt közénk zárva –, hogy engedjen ki, mert behugyozunk a félelemtől. A rendőr kiengedett a WC-re, azt mondta, mehet, hát egy pár méterre voltunk, kimentünk, négyen voltunk a zárkában, vagy hárman, már nem tudom pontosan, lényeg, hogy megint hallottuk a lépések zaját. A rendőr behúzta a WC ajtaját, amin volt egy ilyen – circlinek nevezik – kis lyuk. És az egyik rendőr, aki velem együtt volt bezárva, engem odaállít, mikor a lépések ugye kezdenek elhalkulni, odaránt engem az ajtóhoz. Akkor láttam utoljára a Hargitay Lajost. Ment kifelé a vasajtón, és a bal fülénél fogta a tarkóját, véres zsebkeendővel.

K.: *Magát verték?*

F.: Nem. Ott nem vertek. Ellenben megverték Vácon. Megverték '57. október 23-án Vácon nagyon. Levetkőztettek gatyára, ingre, lefektettek hasra, és összekötötték a bokámat egy katonai derékszíjjal, úgy megverték, hogy nem ismert rám az orvos, mikor másnap jött a fogdába ellenőrizni. Kérdezte, mi baj van? Kicsoda maga? Mondom, hogy Jecsmenik vagyok. Egy belevaló, rendes srác volt, otthagya az egész börtönt. Azt mondta, Auschwitzba' nem bántak így a fasiszták a zsidókkal, meg a deportáltakkal. Úgy tudtam kimenni a zárkából, mikor abbahagyták a verést, mondtam, hogy hason feküdtem, megcmenték a derékszíjjal a lábamat, és úgy megverték gumibottal, mintha ezer tű lenne a talpamban. A talpam meg meggömbölyödött. Mikor nógattak kifelé, én leestem és négykézláb mentem kifelé. A zárkaajtón úgy bebaszták utána a rongyait, még vissza kellett mászni érte négykézláb. Borzalmasan meg-

verték. Úgy gyógyítottam föl a fejemet, hogy a zárkában levő egyetlen vödör vízre – ott a pincében hideg volt – ráraktam a kezemet és utána a fejemre, meg az arcomra, úgy borogattam. Borzasztóan meg voltam verve. Akkor elvittek engemet.

F. L.

...Akkor az apósom azt mondta, hogy fiam, mondjal föl, nem mehetsz a pucérájba dolgozni, azt a munkát te ott ügyse bírod.

K.: *Miért helyezték át?*

Óriási bűnöm volt, egy napig a munkástanács elnöke voltam. És ez olyan nagy bűn volt, hogy ezt nem lehetett elnézni nekem.

Aztán mentem haza, már akkor az úton mondták, hogy jaj, ne menjen haza, Laci, mert ott várják a rendőrök. Hát miért ne menjek haza, nincs nekem semmi bűnöm, hogy ne mernék hazamenni. Hazamentem, a rendőrök akkor rögtön jelentkeztek bent a kapitányságon. Bementünk úgy egy óra tájban. Engem rögtön ottfogtak. A feleségemet kiküldték, úgyhogy már ebédelni sem volt alkalmam. Ki akartunk jönni ebédet venni, akkor engem nem engedtek ki, később meg a feleségemet nem engedték be.

A főhadnagy, aki a feleségemnek ismerőse volt, hivatalból az nyugtatgatta a feleségemet, hogy Évike ne törődjön semmivel, mert nem lesz semmi baja a férjnek. Kihallgatjuk, aztán jöhet vissza. Hát, ez a semmi baj, ez hat és fél hónapig tartott.

A rendőrségen odaállítottak a falhoz, a tűzhelygyáriakból akkor már ott voltak vagy hatan-heten. És hát ugye, sorban vitték be őket kihallgatni az irodába. Utána, mikor kihallgatták, akkor vitték le a fogdába. Én legutoljára maradtam. Közben úgy nyolc óra, fél kilenc tájban, vagy talán több is volt, nem tudom pontosan, de jó késő este volt, hallottam a telefonálást, aztán a futkosást a folyosón. Hallottam, hogy bentről telefonálnak a bányának, sofőrt adjanak. Nem ad sofőrt. Akkor az összes pufajkás, aki ott volt a rendőrségen, géppisztollyal a folyosón mentek le az udvarra, hát hallottam, hogy megy el az autó velük. Azt történt, ahogy később megtudtam Kistarcsán, hogy az egyik bányai sofőrt levették a kocsiról. Vagy le akarták venni. A tári sorompónál. Na, most nem volt, aki elvigye a kocsit. A bányától kértek sofőrt, mert az bányai kocsit volt. Az illető nem adott, a bányai garázsmester nem adott sofőrt, nem tudott sofőrt adni. És akkor vitték ki a pufajkásokat. Hogy, mint vitték el a kocsit, nem tudom, csak ez a fiú mondta el később, hogy hát én voltam az, akit akkor levettek a kocsiról. Őt is internálták később, így kerültünk össze Kistarcsán. Na, most ezzel úsztam meg, hogy akkor nem verték ki a fogam, amit aztán később pótoltak.

A többieket nagyon megverték. Csupa vér volt a fal.

Később, amikor visszajött a kocsit, úgy tíz óra tájban, akkor nem bántottak, levittek a megyei kapitányságra, bezsúfoltak egy kis szobába, egy kis magánzárkába nyolcunkat-kilencünket. Akkor hozták be később ezt a Ponyi Andrist, aki annyira össze volt verve, hogy mozdulni nem tudott. Ott a magánzárkában volt egy príccs, amelyiken egy tüdőbeteg kisterenyei tanácselnök, vagy tanácsitkár – az volt azelőtt –, az feküdt. Az átadta a helyét a Ponyi Andrisnak, ott ápolgatták őt, akik közvetlen mellette voltak. Leülni sem lehetett, állva szorongtunk ott a príccs körül.

December 8-án Pestről megérkezve, hazamentem. Szegény anyámék örjöngve vetették magukat elé, azt hitték, hogy én is ott pusztultam el a téren, a halottak között, hogy nem érkeztem haza. Megvacsorázok, lefekszem, ők is nagyon kétségbe voltak esve, ők is nagyon féltettek engem. Úgy tizenegy óra tájban motorzúgás. Egy szovjet páncélkocsi, az a lánckerekes jött. Négy szovjet katona ült benne, két polgári ruhás, meg vagy hat pufajkás. Körülfogták a házunkat és értem jöttek, és elvittek. Bemegyünk a rendőrségre és a Szabó őrnagy fogad bennünket, akivel még az előző nap tárgyaltam. Na, azt mondja, ugye látják, ezt akarták, most megkapták a sorsukat. Mondom: most miért így beszél velem maga, amikor mindent azt tettünk, amit ketten egymással megbeszéltünk. Semmivel sem tettünk többet. Erre meghökkent. Egy szót nem szólt. Elengedett, akkor levittek. Akkor történt este tíz órakor, tizenegy órakor a letartóztatásom.

Ezután az történt, hogy a harmadik héten kezdtek velem foglalkozni, előbb fegyvereket kértek tőlem, mert elhangzott egy gyűlésen, a szociáldemokraták mondták, hogy erős fegyver van a mi kezünkben. Hát a sztrájkjog, meg a munkásszolidaritás, a munkásösszetartásnak az ereje...

De ők fizikailag értették, hogy hol vannak az eldugott fegyverek, meg ilyesmi. Minősíthetetlenül viselkedtek.

K.: *Megverték-e magukat?*

Én a többiekéről nem tudok, külön zárkában voltam. Engem nagyon megverték. Összevissza rugdostak. Kizártak egy pincébe egy szál nadrágban és a fagyba – akkor kint kemény fagy volt –, ott voltam közel négy óra hosszat. Úgy remegtem. Nem engedtek leülni, nem engedték, hogy melegítsem magam, hanem hátra kellett tennem a kezem és a falnak fordulva állni. Azért vertek meg, mert a mellettem levő zárkában volt Pálinkás őrnagy, a rétsági páncélosezred parancsnoka és észrevették, hogy mi ketten beszélgetünk egymással. Fölmentem kihallgatásra, fölkertek, hogy ismerjem be, hogy én angol kém vagyok, tartottam az angolokkal a kapcsolatot. Mondtam, hogy nevetség, hülyeség, én mindenről el tudok számolni. Kérdezik, hogy miért van úgy összetörve a fejem. Mondtam, hogy összeverték a pribékek odalent. Vettem észre, hogy ennek foganatja lett, hogy nem vette jó néven a nyomozó, hogy megtörténtek a lenti túlkapások. Akkor vagy százszor leiratták a ténykedésemet, hogy mit csináltam, mikor, mettől meddig. Majd január végén már a vallatásból lehetett észrevenni, hogy velem szemben cnyhülnek a célozgatások, a tanúkihallgatásnál. Már a kérdések is olyanok voltak, hogy vettem észre, hogy az én esetemben javulás történt és január végén lechívatott a főosztályvezető, Adorján Gyula. Leültetett az asztalhoz és azt mondta, hogy a szabadulásomat köszönhetem annak, hogy nagyon jó dolgozó voltam egész gyermekkorom óta az acélgyárban. A veterán kommunistáknak egy kis csoportja fölment velem beszélni és a Saljupin elvtárrsal úgy döntöttek, hogy én nem tartozom azok közé, akik felelősek voltak az ottani eseményeknek a megtörténtéért. És végezzem becsületesen a munkámat. Annak dacára, hogy tudják, hogy én melyik oldalon állok, és ez becsületes az én részemről, mert legalább tudják, hogy rám nem lehet számítani, de, ha még egy legkisebb dologért bekerülök oda, akkor ezt is hozzácsapják és annak keserű vége lesz. Mondta, hogy most remélem, maga először templomba megy. Mondtam, hogy odamegyek.

K.: *Tulajdonképpen hogy történt ez akkoriban? Hogy' döntötték el valakiről, hogy bűnös, a másiktól meg, hogy nem bűnös?*

Ez az ottani ügyészségnek és pártbizottságnak a véleményezése és ügyészségi indítványok szövegezésén múlt, meg, hogy ki volt szimpatikus és ki nem. Kire, mit tudtak ráilleszteni.

Magos Béla

December nyolcadika engem nagyon megrendített. Eltökéltem, hogy ezt az országot elhagyom. El is mentem – ez már később, nyolcadika után egy hónappal előre – a határig, egy hómezőn, nagyon nagy hómező volt Magyaróvárnál. És akkor eszembe jutott, hogy én meneküljek ebből a hazából?

De miért?

Visszafordultam, keservesen sírtam. Visszajöttem. Az, hogy visszajöttem a a határtól, megnyugtató, mert könnyebb lett a lelkem, hogy annyi adósságom sincs, hogy elmentem.

Salgótarjánba vissza nyilván nem mentem, nem is mehettem, mert valakik a szolgálati lakásomnak az ablakát belőtték fegyverrel és a gyermekre hullott az üvegcserep, azért a feleségem felköltözött Budapestre, az öcsémhez, aki liftszercelómester volt és korábban a pártórség tagja. Mint katona. Hát ő ment le a holmimért, ezért nem is volt különösebb problémája. De mégis élnem kellett és mivel a lakáson kerestek, ahol a feleségem volt, oda nem mehettem. A volt hadbíró barátaimnak a lakásán bujkáltam. Ótölük kaptam, mikor mit, ennivalót. A hadbíró köpenyével takaróztam és így bujkáltam. Aztán egy-két ügyvéd barátom is megengedte, hogy bujkálhassak nála.

Nagyon rossz volt az érzetem, láttam, hogy minden ellenkezőre, minden ígéretnek csak a fonákja áll, és az is veszélyesen áll. Tudtam akkor a két barátomnak is az Ipoly mentén az esetét, amiről ne is beszéljek... Hadadi Rudolfról és Hargitay Lajosról. Hát, kérem szépen, látszólag nyugalommal, de remegő gyomorral azt se tudtam, hogy hova menjek és mit csináljak, hogy másnak ne ártsak. Így telt el az idő, elég nehezen telt el. Néha elmentem egy templomba is, hogy az én istenem azért csak megsegít. Nem tettem lelkiismeretlent, de még rosszat se. Így jött el aztán a március elseje.

Egy barátom azt mondta, hogy valami kis járandóságom van, az acélgyár kirendeltségére, a Padmaniczki utca és a Nagymező utca sarkára beadja. Én be is mentem érte. Igen ám, de odament egy pufajkás, meg egy-két államvédelmis nyomozó és géppisztolyt fogtak rám, hogy add meg magad, ennek az utcának a sarkán. Mondtam, hogy addig nem teszem fel a kezem, amíg a gyermekemért el nem megyek, a gyermek egy óvodába van betéve. Na hát mondták, hogy hol. Elmentünk. A gyermeket a feleségem elvitte.

Erre bent voltam az autóban. Lementünk Salgótarjánba. A két államvédelmis mondta nekem, hogy órájuk ne haragudjak. Mondtam, nem haragszom én rátok. Az autóval megérkeztünk Salgótarjánba, a városi főkapitányságnak a pincéjébe. Egy külön szobácskában egyedül voltam. És akkor hallom, hogy jelenti a karhatalmista, hogy „százados úr alássan jelentem, meghoztuk”. Na, bejöttek az urak és az inkvizíció módszere szerint történt az estém. Nem mesélek róla, erről nem beszélek.

Másnap reggel a főkapitányságra mentem, ahol szintén egy pincébe kerültem. Hát az borzasztó volt. Nem az, hogy a pince, hát az természetes, hogy ilyen is van a rendőrségnél, főkapitányságnál pláne, hanem az, hogy hallani

azokat a nyögéseket, amikor a zárka kinyílik és utána pufogások, nyögések... Hát, ordítást nem, csak utána az elhalása a hörgő hangnak. És nyílnak a zárlak. Az enyém is nyílt. És akkor ezek az urak, akik háromszáz forintos napidíjasok voltak – bár a napidíj harminc év óta csak harminc maradt a polgárok számára – nyüzsögtek, jöttek-mentek. És volt egy új szerszámuk is, egy ekkora úgynevezett kádárkolbász. Hát én is fölkerültem egy emelettel, vagy pincesorral fejebb. És ott egy főtörzsőrmester, akit annak idején még kézbesítésre sem tudott a kapitányság fölhasználni, olyan buta volt, elibem áll – és persze, ott mások is voltak – és azt mondja nekem: „mondd, hogy tudtál így lesülyedni”. Hát, ugye, mit mondjak. Ha bármit mondok, akkor a többiek osztanak ki. Nem mondtam semmit. Ő nem volt rest. Nagy baj nem történt, mert a fürdőkád egész jól tele volt vízzel és nem lett egész vörös, csak eléggé rózsaszín. Egy forradalomért? Hát nem megéri? Pláne, ha az ember csak jót tett. Hát kérem, ezen is túl lévén, akkor kezdődtek a kihallgatások. A nyomozótisztek egy része ismert engem. Az egyik azzal kezdte, mikor a pincébe lejött, hogy de szépen tudott beszélni, amikor az ügyészi gyűlés volt – tudniillik, akkor azt hangoztattam a megyei vezetők előtt, hogy nem kell büntetlenül hagyni a bűncselekményt, de meg se kell torolni, hanem olyan középúton, ahogy az méltányos.

Aztán jöttek mások, más megjegyzéssel. Jött az államügyész, Rozgonyi úr, hogyha maga mellénk áll, mi lett volna magából. Miért nem tette? De ez a pincében volt. Mondom, hogy ügyész úr, maguk annyira törvénytelen emberek, hogy én ezt nem tudtam megtenni. Ha el nem kapom az ujjamat, ma már négy ujjammal kevesebb van, úgy vágta be a vasajtót, de elkaptam az ujjamat. Ezt én arra veszem, hogy ő sajnálta, hogy nem azt az utat követtem, amit ők látnak. Viszont azt mondtam, hogy nem tudom követni, törvénytelen becstelen is sok esetben. Hát aztán megkezdődtek a kihallgatások, persze, csak éjszaka. Ezek között volt olyan ember, aki az aktatartót így tartotta nekem, hogy lássam azt, hogy BHÖ I/2. Ami csak öt-tíz év.

A másik azért hívott föl éjszaka, hogy cigarettát adjon. Tudta, hogy nagyon nagy dohányos vagyok. Tehát ilyenek voltak a nyomozótisztek velem szemben. Nem mondhatok rájuk rosszat. De, akinek pont jót tettem, egy volt államvédelmis főhadnagynak, hogy bevettem a gyárba, az meg fölrugott a székkal, a piszok. S akkor mondta nekem, hogy még ez semmi de, hogy mit fog maga kapni az ügyésztől. Mondom, nézze, mit kaphatok egy ügyésztől. Hát aztán megtudtam, mit kaphatok, már jogilag. Hát így folytak a kihallgatások.

Aztán egyszer ülök a széken. Nem voltam megköltve. És egy ilyen kis pacák – ilyen pártemberek álltak ott, kék ing, meg piros zsebkendő – azt mondja nekem, hogy „hogy feltünk mink magiktul”. Mondom, uram, én magát sose láttam. Hát akkor mincké felt tőlem. Erre úgy vágott szemem, hogy megint olyan lett a szemem, mint, amikor kórházba kerültem. Aztán folytak a kihallgatások és kérem szépen már mindenkit elszállítottak a házból, a pincéből, engem nem. És akkor egyszer azt mondtam az ügyésznek, hogy ügyész úr, eltelt a kétszer harminc nap is, az aktám is bizonyára az ügyész úr által lezárult. Nézett rám. De egy szót sem szólt. Tudtam, hogy hohó, ezek hosszabbítottak. Mert harminc nap után tovább kell mennem. Tovább nem kérdeztem semmit. Hogy meddig voltam ott, nem tudom. De nem volt jó ott lenni, mert egy priccs volt és hárman voltunk rá és egy deszka le is volt szakadva. Nekem hely csak a földön jutott.